

הרב אשר מלכה

תימה ותימא בלשון תוספות

כתב רבנו חיים פלאגי בספרו כל החיים כללים (מערכת תיו אות א) וז"ל "תימא באלף התירוק פשוט, ולא רצו לטרוח לכותבו, שבת של מי שבת טו דף ל' רע"ד בתוס' ד"ה אלא, ודף ע"ח ע"א מה תוס' ד"ה אלא שמן, ועוד שם מרגלא בפומיה".

והיינו לעולם כשתוס' מקשים בלשון תימ' ואינם מתרצים איכא בזה ב' נוסחאות, תימה בה"א ותימה בא', תימה בה"א היא קושיא אלימתא שאין להם עליה תירוק¹, והוא מלשון 'תמוה', משא"כ תימא באל"ף, לא כתבו התוס' תירוק משום שפשוט הוא, דלשון 'תימא' היינו תאמר [כמו ואי תימא, וכי תימא], וכלל זה הובא בהרבה אחרונים.

וביד מלאכי כללי הפוסקים כללי רש"י ותוספות והרא"ש (אות כו) כתב "כלל מקדמונים, שבכל מקום שכותבים התוספות תימא, ואינו מתרץ ואינו כותב בסוף דבריו וצ"ע, לפעמים התירוק ברור, כ"כ הכנה"ג בכללי הפוסקים כלל כ"א בשם פליטת בית (יוסף) [יהודה], ואני מצאתי גם להרב בני יעקב דף קס"ז סע"א שכתב כן".

ובשו"ת עמק יהושע להגר"י ממז' זצ"ל (ח"ב סימן לג) כתב "הלא תראה לרבנותי בעלי התוס' למרות שמקשים בלשון תימא 'באלף' יש תירוק לקושייתם ולתמיהתם, אלא שהם קצרו וסמכו על המעיין, כי כן דרכם בקדש של הראשונים ע"ה, כך שמעתי בימי חורפי מרבנותי הל"ה הרה"ג מו"ר אדוני אבי זצ"ל ומו"ר הרה"ג כמוהר"ר דוד עטאר זצ"ל וזיע"א, וראה עוד מ"ש לקמן בשם הרמ"ע ע"ה ומשם באר"ה, ולך נא ראה להכנה"ג בכללי הפוסקים אות כ"א שכתב וזל"ה כלל מקדמונים, שבכל מקום שכותבין התוס' תימא ואינו מתרץ, ואינו כותב וצ"ע, לפעמים התירוק ברור, פליטת בית יוסף עכ"ד עיי"ש, והביא דבריו ג"כ ביד מלאכי בכללי התוס' שם אות כ"ו, וסיים עלה וזל"ה ואני מצאתי גם להרב בני יעקב דף קס"ז ע"א שכתב כן עיי"ש, ולמרות ששם לא חלק בהדיא בין תימא באל"ף לתימה בה"א, בכל זאת תיבת תימא שם כתובה רק באל"ף, זאת אומרת דדוקא בזה מדובר, דאין לך בו אלא חידושו שזה מלשון אמירה²".

והרבה מגדולי רבותינו מביאים לכלל זה, כהקדמה לתי' על קושיות תוס', עיין בדבריהם כי רבים הם, ולא העירו דתלוי היאך נכתב לשון תימ'.

ובספר פחד יצחק (למפרוטי אות ת ד"ה תימא) כתב, "כשהתוספות כותבים בתלמוד תימא הוא בלי תירוק לגמרי, כך קבלתי מהגאון ר' בנימין זאב מפולוניא, וכמדומה לי שאין הכלל הזה אמיתי דהא רבו כמו רבו בתוספות התימא והם משיבים וי"ל כגון וכו', ואם נפשו לומר

1 עי' שטמ"ק בשם שיטה כתובות טו: ד"ה ומיהו קשה ועוד. וז"ל המהר"ם שיף חולין צ. עם באור המגיה: "ובזה יש ליישב התימה, וי"ל שבתוס' [דתימא אין לו תירוק בכל מקום וכאן כתבו ונראה אלא משום דבאמת אין לתרץ כן] - ומצינו ביי"ב מקומות בתוס' 'תימה גדולה', ובתוס' מנחות סו. על דעת הבה"ג בספיה"ע 'תימה גדולה הוא ולא יתכן'.

2 ובחקרי לב חו"מ סימן יב ד"ה גם כתב שדברי הכנה"ג הוא גם בתימה בה"א, כיון דלא נכתב תי'. ויעויין בדבריו שם שהוא מודה לדברי הגאון ר' חיים פלאגי "כלל הוא אצלנו, דאי כתוב התימא באל"ף התי' ברור, ולא חשו לכתוב הם התירוק, מה גם דגם דכשכותבים התוס' תימה בה"א, כבר כתב כנה"ג כלל מקדמונים", וכו' ע"ש. - והשואל בשו"ת שאילת יעבץ חלק ב סימן כג כתב "זולת זה ימחול מורי מע"ק נר"ו אם יש אתו בהגהות ספרי ש"ס שלו בתו' מנחות דף ל"ז ע"ב ד"ה מה להלן במקום וכו', שהתוס' מקשי' בדרך וא"ת. והתירוק לא נמצא כאשר הרגיש גם הרב בה"ז שם. ואלו התוס' ה' כותבי' בדרך תימה החרשתי. אבל התו' כותבי' לשון וא"ת. ובודאי ה' להם תירץ רק המדפיסים והמעתיקים שגו ברואה".

דכל תימא שבתוס' ושלא השיבו שאין להשיב עוד עליהם, גם זה שבוש גדול, דהא כמה חכמים תראה הלא בספריהם, אשר תירצו קושיות התוספות וק"ל. וכנראה כונת הגאון רבי בנימין זאב הוא על תימה בה"א בדוקא וכנ"ל.

ועפ"י כלל זה כתב בספר 'שבת של מי' בהרבה מקומות ליישב קושיית תוס' בפשיטות, והדגיש בדבריו כיון שהוא תימא באל"ף, ע"י שבת של מי שבת ד. תוד"ה אלא, יג. תוד"ה מה אשת, צ. תוד"ה לא יפחות, קד. תוד"ה נבוב, קז: תוד"ה אמר אביי, קט. תוד"ה הא ר"מ, קטו: תוד"ה מתיבי, קכה. תוד"ה בשברי, קלה: תוד"ה כתנאי, קלז. תוד"ה הזכר, קנג: תוד"ה דחרש ותוד"ה סוף סוף. וכע"ז שם טו. תוד"ה אלא ומה. תוד"ה אלא ובכ"ד.

אמנם הפלא הוא דבכל המקומות שדן בהם השבת של מי, לשון תוס' דידן הוא "תימה" בה"א, ובאמת בהרבה מקומות שבתוס' כתוב תימה בה"א, בתוס' הרא"ש הגירסא תימא באל"ף. והמע"י בתוספות דידן דפוס וילנא, והדפוסים שאחר מכן כולל ההוצאות החדשות, יראה שמתחילת מסכת ברכות עד דף י"ב ישנם קושיות שהם בלשון תימא באל"ף, ומשם ואילך אין קושיות בלשון תימא באל"ף רק בלשון תימה בה"א, וכנראה מדף י"ב ואילך שינו המדפיסים על דעת עצמם בכל המקומות ללשון תימה בה"א, ואכן בתוס' הרא"ש אכן מצינו בכל הש"ס לשון תימא באל"ף [אף במקום שלשון תוס' בה"א] ולשון תימה בה"א, ואין כאן המקום למנותם כי רבים הם והמע"י יראה. ואכן בש"ס שנדפס בונציה מצינו בתוס' אף אחר דף י"ב לשון תימא באל"ף, וכן במסכת שבת ושאר מסכתות, והמע"י יראה דהשבת של מי השתמש בש"ס ונציה דשם נמצא הכל כדבריו, והפלא על המדפיסים החדשים שלא שמו ליבם לכל זה, ולהחזיר עטרה ליושנה. והיותר תמוה שבש"ס הוצאת עוז והדר גם ב"ב דפים הראשונים של ברכות החליפו מתימא באל"ף לתימה בה"א.

והעירני הג"ר יוחנן אקער שליט"א דבש"ס שנדפס בפפד"מ וכן בש"ס שנדפס בבזל, גם בדפים הראשונים בברכות כתבו לשון תימה בה"א. [ובחלק כתבו תימ' עם מקף].

ומעתה יש לעיין היאך לשונם של תוס' בדפוסים הראשונים. והאם זה כלל לכל בעלי התוס' וכדו'.

